

## **(Bez)moc v kontextu sexuálního obtěžování: kolektivní biografie**

Dita Jahodová, Šárka Licehammerová, Barbora Ondrčková a Šárka Syslová

### **Abstrakt**

Výzkumná metoda kolektivní biografie patří mezi ty mladší a zatím méně používané. Velkou výhodou tohoto kvalitativního přístupu k danému tématu či problematice je, že výzkumníci a výzkumnice jsou zároveň také objekty zkoumání, čili se v podstatě maže vztah mezi zkoumanými a zkoumajícími, kde by zkoumající zřetelně uplatňovali svou mocenskou pozici z hlediska zásoby vědění. Autorky článku využily tuto metodu ke zkoumání toho, jak se konstruuje (bez)moc v kontextu sexuálního obtěžování, a to ve dvou různých pozicích - v pozici cíle sexuálního obtěžování a v pozici svědka sexuálního obtěžování. Na základě vlastních osobních příběhů, ze kterých metodou otevřeného kódování vyabstrahovaly opakující se silné vjemy a pocity, konceptualizují utváření moci, resp. bezmoci založené na daném kontextuálním rámci vyskytující se v konkrétních příbězích autorek.

### **Abstract**

The research method of collective biography belongs to the younger and less employ methods. The main advantage of this qualitative approach is that researchers are both researchers and objects of examination. In fact, the border between researchers and researched ones is gone as well as the power dominance. Authors of this article used this method for exploring how the power is constructed in context of sexual harassment both in positions of the target and the witness of sexual harassment. On the base of authors' own stories, the strong feelings and emotions were abstracted and consecutively conceptualized. Authors conceptualize the power constitutions based on certain contextual frame in certain stories.

K tématu sexuálního obtěžování, na kterém bychom si "vyzkoušely" metodu kolektivní biografie, jsme se dostávaly poměrně delší dobu. Nebyla to jasná volba. Původními návrhy témat byly manipulace, manipulace na pracovišti, ženské zbraně v práci, řeč těla apod. Přes tyto návrhy jsme nakonec dospěly k tématu sexuálního obtěžování, tedy de facto jsme postupovaly od tématu "moci" k tématu "(bez)moci", která je konstruována ve dvou různých pozicích - v pozici cíle sexuálního obtěžování a v pozici svědka sexuálního obtěžování.

Ze začátku jsme si myslely, že k tomuto tématu nemáme žádné příběhy ze své vlastní zkušenosti, minimálně ne z pozice cíle sexuálního obtěžování. Během seznamování se s tématem a upřesňováním toho, co všechno pro nás představuje sexuální obtěžování jsme si uvědomily, že každá máme ne jednu, ale hned několik vlastních vzpomínek a příběhů, a to jak z pozice svědka, tak i z pozice cíle sexuálního obtěžování. Po prvním

setkání ve skupině a vzájemném vyprávění příběhů přemýšlela každá z nás nad dalšími příběhy a postupně jsme si uvědomovaly své zcitlivění na toto téma. Zjistily jsme, že známe plno dalších příběhů, jak ze své vlastní zkušenosti, tak i ze zkušeností svých blízkých a známých.

Důležitým faktorem všech setkání, a tedy celé práce, byla důvěra a vzájemné sdílení. Tyto faktory hrály velmi podstatnou roli nejen proto, že se jednalo o velice citlivé a intimní téma, ale také proto, že jsme se navzájem vůbec neznaly a na semináři se viděly víceméně poprvé. K posílení důvěry nám pomohl fakt, že naše skupina byla ryze ženská a nikdo se nemusel ostýchat či stydět. Na druhou stranu jsme ale také pociťovaly absenci mužského pohledu na věc.

Ve skupině se na prvním setkání překvapivě rychle vytvořila atmosféra vzájemné důvěry, za kterou jsme, vzhledem k hloubce zkoumaných témat a sdílení citlivých příběhů, byly vděčné. Při vyprávění příběhů jsme se ve vzpomínkách opět dostávaly do daných situací, naše tehdejší emoce byly znovu viditelné (což se mimo jiné projevovalo zarudnutím kůže, třesem rukou apod.), znovu jsme si odžívaly konkrétní příběh. Vzhledem ke sdílenému pocitu bezpečí ve skupině mohl vzniknout skupinový empowerment, navzájem jsme se povzbuzovaly a posilovaly v dalším vyprávění příběhů. Svou roli v tom hrál i "bezpečný" prostor na katedře psychologie, kde se uskutečnilo naše první setkání - nikdo nás tam nerušil.

Hloubka probíraných témat zároveň způsobila, že pro nás bylo poměrně obtížné dát své pocity na papír, popsat je a napsat o nich.

## **Vytváření dat**

Feministky a feministé spolu s dalšími výzkumníky a výzkumnice, se zabývali tím, jak vytvořit výzkum, který rozezná realitu žitého genderovaného života stejně jako bude brát na vědomí postmoderní pozornost zaměřenou na identitu a vztahy mezi identitami jako mnohonásobné, fluidní a vrstvené (Davies & Gannon, 2006; Gonick, Walsch & Brown, 2011). Kolektivní biografie od autorů Davies a Gannon (2006) je inovativní přístup, který se zabývá těmito tématy. Jde o metodologii, která zahrnuje paměť a psaní jako pozice výzkumu a analýzy.

Kolektivní biografie je nejen metodou kvalitativního výzkumu, ale především „technologie“ vyprávění, naslouchání a psaní (Davies & Gannon, 2006). Zaměřuje se na specifické ztělesněné momenty zkušenosti. Stírají se zde hranice mezi individuálním a kolektivním. Přes individuální příběhy se dostáváme k obecné lidské zkušenosti. Přes proces společného kolaborativního generování dat (doptávání se a schopnost zažít cizí příběh), jsou posunovány limity osobní reflexivity (Gonick, Walsch

& Brown, 2011).

Každý projekt používající kolektivní biografii si vyvíjí vlastní specifickou metodu, ačkoli všechna provedení obsahují identifikace tématu, které členové skupiny zkoumali přes psaní svých vtělených vzpomínek (Gonick, Walsch & Brown, 2011).

Po ujednocení výzkumné tematiky jsme postupovaly k vytvoření výzkumných otázek, s kterými jsme vstoupily do dalšího sběru dat. Byli to tyto:

Co jsem cítila jako cíl sexuálního obtěžování?

Co se dělo, když jsem byla svědkyní sexuálního obtěžování?

Co má vliv na mojí reakci, když jsem cílem sexuálního obtěžování?

Co má vliv na mojí reakci, když jsem svědkyní sexuálního obtěžování?

Až při zpětné reflexi jsme si uvědomily, jak odlišně jsme formulovaly otázky pro obě perspektivy. Předpokládaly jsme, že zatímco v pozici cíle sexuálního obtěžování budou vnímány spíše emoce, v pozici svědkyně sexuálního obtěžování pak okolnosti a prostředí. Zároveň jsme předpokládali, že výzkumné otázky budou upřesněny v průběhu tvorby dat a analýzy. Konečná výzkumná otázka byla vytvořena po prvotní analýze dat a s touto otázkou jsme pak znovu data analyzovaly a vytvářely nové kategorie a organizaci dat. Výzkumná otázka tedy je:

Jakým způsobem je v příbězích konstruována (bez)moc?

Samotnou tvorbu dat jsme zahájily startovacími otázkami (trigger questions).

Řekni mi první vzpomínku, když jsi byla svědkyní sexuálního obtěžování.

Řekni mi první vzpomínku, když jsi byla cílem sexuálního obtěžování.

Začaly jsme vyprávěním příběhů z pozice svědkyně sexuálního obtěžování. Bylo to pro nás jednodušší a příjemnější a mohly jsme tak nejdříve vybudovat důvěru pro další sdílení. Jedna z nás vždy vyprávěla svůj příběh. Když skončila, ostatní se doptávaly na podrobnosti příběhu, zvláště emoce, a části, které nebyly jasné. Tímto způsobem jsme si vyprávěly všechny čtyři příběhy. Poté jsme všechny sepsaly příběh, který jsme vyprávěly. Následně jsme si je navzájem přečetly. Po každém přečtení ostatní komentovali, co jim v sepsaném příběhu chybělo v porovnání s vyprávěním. Společně jsme příběhy upravily tak, abychom zachytily vše podstatné. Stejným způsobem jsme pokračovali s příběhy z pozice cíle sexuálního obtěžování. Sdílení příběhů vytvořilo velmi blízkou a bezpečnou atmosféru, která nám dále umožňovala otevřít se a být ve vyprávění svých prožitků skutečně úprimné. Zároveň jsme příběhy prožívali spolu s tou, která ho vyprávěla. Celou práci jsme přijaly jednotlivé příběhy za své. Cílem toho, že příběhy jsou říkány způsobem, který je představitelný pro ostatní, je, že pak mohou

díky vlastní představě rozšířit svůj vlastní zážitek a přijmout příběh za svůj (Davies & Gannon, 2006).

Druhý den jsme znovu četly naše příběhy a rozhodly jsme se příběhy zkrátit a udělat je čtivější s větším důrazem na emoce, aby se čtenář dokázal do příběhu více dostat a zachytit ho tak, jak jsme ho vnímaly my, když jsme si příběhy vyprávěly. Toho jsme dosáhly především kratšími větami a zdůrazněním emocí. Vzájemně jsme pracovaly na konečné podobě příběhů a zasahovaly si do textů. Opravdu se z příběhů stali kolektivní. Přijali jsme příběhy za své a proto bylo možné na nich kolektivně pracovat. Zkrácení příběhů nás nutilo jít znovu do vzpomínek a probírat detaily příběhů. Ačkoli to bylo pro nás náročné, vmínáme toto jako velmi důležitý krok při vytváření dat.

### Analýza

Prvotní analýza proběhla pomocí otevřeného kódování. Každá z nás přiřadila pojmy a poznámky k částem příběhů. Za velmi důležité a prospěšné považujeme to, že každá z nás má jinou perspektivu vycházející z oboru vzdělání a zaměstnání, a to konkrétně: psychologie, psychoterapie, sociologie, genderové perspektivy.

dvacetiletého, jak nad ní stojí a má stažené kalhoty pod zadek, ale jen tak, že to na první pohled není poznat. Naznačuje nad ní masturbaci. Dotyčná holka důrazně vstává a jde (asi) za řidičem. Vůbec se nebojí, čímž jsme v tu chvíli fascinovaní. Všichni v tramvaji se za ni otáčejí, ale nikdo neopouští své sedadlo. Začíná mě polívat horko, bojím se, co bude následovat. Kluk – agresor – se jen zasměje, natáhne si kalhoty a na příští zastávce vystoupí. Já sedím zařezaná do sedadla, úplně rudá, mám pocit, že mi hoří i konečky uší. Srdce mi silně buší, hrud se chvěje strachem. Ve svém věku jsem snad nikdy neviděla nahého staršího kluka, navíc v takové situaci. Jsem totálně v šoku, vůbec nevím, co se kolem mě děje, můj strach mě naprosto paralyzuje. „Co kdyby se to stalo mě?“

Stojím kousek od pódia a poslouchám hudbu. Koncert je v plném proudu. Najednou periferně zahlédnu, jak se známá dohaduje s nějakým klukem. Další dvě mé kamarádky mu rovněž něco značně důrazně říkají. Jdu se podívat, co se děje. Přicházím a ptám se, co se stalo. Kamarádka mi sděluje, že se ten kluk díval známé na prsa. Ona se na něj obořila, at' to nedělá. Neopřestal.

**Dita Jahodo**  
2:10 PM Nov 16  
reakce násilníka a vztahu k moci

**Dita Jahodova**  
2:12 PM Nov 16  
fyzické projevy strachu

Reply to this comment

**Dita Jahodo**  
2:14 PM Nov 16  
reakce "po akci"

V další fázi jsme pak takto vzniklé kódy shlukovaly do skupin a kategorií, z kterých jsme nakonec identifikovaly tyto: moc a bezmoc; prvotní reakce (s podkategoriemi boj, útěk, překvapení); s čím odcházím (následky, prožitky); přihlížející (vnímání okolí, podpory a reakce svědků a vliv těchto faktorů). Jako klíčové téma a kategorii jsme určily vytváření moci a bezmoci v popsanych příbězích. Na základě tohoto rozhodnutí jsme upřesnily výzkumnou otázku na: Jakým způsobem je v příbězích konstruována (bez) moc? S touto výzkumnou otázkou jsme znovu vstoupily do analýzy dat. Moc a bezmoc

je centrální kategorií, která sjednocuje celou zkušenost.

Ve stejném duchu jako vytváření dat pokračovala spolupráce i na psaní výsledků a výsledného textu. Podle osnovy jsme si rozdělily jednotlivé části. Společně jsme se pak bavily o tom, co by mělo být obsahem každé části. Jedna z nás zapisovala na čem jsme se domluvily a tímto způsobem jsme naplnily obsah článku. V další fázi jsme sepsaly takto vytvořené poznámky do textu podle rozdělených oblastí. V konečné fázi jsme pak všechny revidovaly vytvořený text do konečné podoby. Celý text je tedy dílem všech autorek.

## Příběhy z pozice svědkyně

### Příběh 1

Kontext: Jeli jsme v 6 lidech z venkovské zábavy autem domů s partou lidí, které dlouho znám. Vepředu seděl řidič a můj partner, vzadu jsem seděla na kraji vedle dvou kluků a na nich seděla kamarádka (manželka řidiče). Všichni byli dost opilí, já jsem nepila.

*Všímám si, že jeden z těch kluků chytá kamarádku za prso. Ztuhnu, zarazím se. Svirá se mi žaludek, až je mi z toho špatně. Cítím hnus. Cítím se najednou strašně vzdálená tomu, co se tu děje. Fyzicky se sice lepím na ostatní a cítím intenzivně jejich přítomnost, zároveň jsem odříznutá. Připadám si, že se na to dívám z dálky. Najednou jsem úplně střízlivá, bdělá, ukotvená tady a teď. Cítím se odporně. Jakoby se zastavil čas. Dívám se kamarádce do obličeje. Nezdá se, že by si toho všimla. Trochu jí pohrdám. Bud' je jí to jedno, možná to tak vůbec nebere. Okem střelím dopředu na jejího muže. Nedokážu nic udělat říct. Co když naruším jejich vztah. Všichni se smějí. Budu za blbku, když to začnu řešit. Jsem sama. Bojím se něco udělat, jsem ztuhlá. Nemám před tím kam utéct. Naštěstí už dojíždíme a vystupuju. Je mi špatně, odporně. Nic se nestalo, všechno je v pohodě. Ale co když se to příště stane mě?*

### Příběh 2

Kontext: Je podvečer a s kamarádkou-kolegyní jedeme vlakem domů. Je to malý motoráček, jeden vagón, z větší částí zaplněn lidmi. Po celém dni jsem již dost unavená, ale přesto vedeme s kamarádkou nějakou debatu. Sedí proti mně.

*Přes uličku si jedním okem všímám pána, jak si přisedá k mladé slečně. Působí jako by byl opilý. Špatně chodí, je mi nepříjemný. Přestávám vnímat kamarádčina slova a moje pozornost se přesouvá na dění vedle nás. Snažím se zaslechnout, co ten pán říká, vidím, jak se k slečně naklání, moc mu nerozumím. Teď již soustředěně sleduji slečnu. Ani si neuvědomuji, zda má kamarádka něco říkat, nebo ne. Přecházím zrakem ze*

slečny na svou kamarádku, která už taky bedlivě sleduje celou situaci. Mám něco říct? Reaguje nějak ona? Slyším, jak pán volá slečnu někam dozadu, že je mladá a musí se ještě hodně učit. Ať jde s ním, že jí pomůže. Již jsem plně vtažena do dění. Cítím, jak rudnu, jak jsem nervózní. Srdce mi rychle bije. Začíná se mi stahovat na prsou. Se slečnou se na sebe díváme. Ona se zvedá a jde směrem ke mně. Zeptá se, zda si může sednout ke mně, že má strach. Já ho mám taky, ale jsem ráda, že se zvedla. Cítím, jak se mi klepou kolena a slyším svůj hlas, jak se dere skrze stahující se hrdlo. Očima hledám pomoc u kamarádky, jsme na to dvě. Pán má ale potřebu nám situaci objasňovat. Cítím, jak se mi protíví, jak jsem nervózní z jeho pokusu přisednout si k nám. Měla bych něco říct. Kamarádka je rychlejší. Stačí, když ji v tom podpořím. Pán nereaguje a tak zvyšujeme hlasy. Jsem důrazná, i když vevnitř se bojím, jsem rozechvělá. Kolem nás ticho. Je slyšet jenom motor vláčku. Sleduje nás někdo? Zasáhne někdo? Jakoby jsme tam byli jenom my tři a pán. Vlak zastavuje, my vystupujeme. Předemnou se otočí paní a říká, že ho zná, že je to místní feťák a jakoby nic si jde dál po svých. Cítím, jak se mi klepou kolena, celá se chvěji. Slečna jde část cesty s námi a děkuje za pomoc. Tvářím se neohroženě. Jsme silné ženy, poradily jsme si. Uvnitř se ale pokouším dostat svůj strach pod kontrolu.

### Příběh 3

Kontext: Bylo mi asi 15 let, jedu domů tramvají skrze jednu brněnskou cikánskou čtvrť. Je někdy odpoledne, už se lehce stmívá, ale rozhodně ještě není tma.

Že se něco děje si uvědomuji až ve chvíli, kdy skoro stejně stará holka sedící někde za mnou začala hodně hlasitě říkat „Ty si myslíš, že se tě bojím?!“. Otáčím se a vidím kluka – Roma – asi dvacetiletého, jak nad ní stojí a má stažené kalhoty pod zadek, ale jen tak, že to na první pohled není poznat. Naznačuje nad ní masturbaci. Dotyčná holka důrazně vstává a jde (asi) za řidičem. Vůbec se nebojí, čímž jsem v tu chvíli fascinovaná. Všichni v tramvaji se za ní otáčí, ale nikdo neopustí své sedadlo. Začíná mě polívat horko, bojím se, co bude následovat. Kluk – agresor – se jen zasměje, natáhne si kalhoty a na příští zastávce vystoupí. Já sedím zařezaná do sedadla, úplně rudá, mám pocit, že mi hoří i konečky uší. Srdce mi silně buší, hrud' se chvěje strachem. Ve svém věku jsem snad nikdy neviděla nahého staršího kluka, navíc v takové situaci. Jsem totálně v šoku, vůbec nevím, co se kolem mě děje, můj strach mě naprosto paralyzuje. „Co kdyby se to stalo mě?“

### Příběh 4

Stojím kousek od pódia a poslouchám hudbu. Koncert je v plném proudu. Najednou periferně zahlédnu, jak se známá dohaduje s nějakým klukem. Další dvě mé kamarádky

*mu rovněž něco značně důrazně říkají. Jdu se podívat, co se děje. Přicházím a ptám se, co se stalo. Kamarádka mi sděluje, že se ten kluk díval známé na prsa. Ona se na něj obořila, ať to nedělá. Nepřestal, tak mu dala facku. Kluk se pak cítil ukřivdění a začala hádka.*

*Koukám na něj, je připitý a se značně nechápajícím výrazem. Snažím se mu vysvětlit, že jeho chování není z mého pohledu akceptovatelné a že reakci známé považuji za legitimní. Mluvím hlasitě a důrazně. V mém hlase je cítit naštvanost.*

*Po chvíli přichází můj blízký kamarád. Jsem ráda za jeho zájem. Zjišťuje, co se stalo. Obrací se ke klukovi a jasně mu dává najevo, že jeho chování považuje za nepřijatelné. Vyzve ho k odchodu, pokud se mu to nelíbí. Mé naštvaní pomalu ustupuje. Je vidět, že Zdeňkova slova v dotyčném rezonují a trochu přemýšlí nad tím, co mu říká. Nemám potřebu dále zasahovat. Stojím zde a přihlížím, co se děje. Postupně přichází další lidé, mezi nimi i organizátor koncertu, který se známé též zastane. Po těle se mi rozlévá příjemný pocit uvolnění spojený s určitým zadostiučiněním. Jsem ráda, že jsem obklopena lidmi, kterým takovéto chování není lhostejné.*

### Příběhy z pozice cíle sexuálního obtěžování

#### Příběh 5

Kontext: Je poslední den školního roku. Sedím v přečpaném autobuse. Jsem na cestě domů a v tašce si nesu své krásné vysvědčení ze 6té možná 7mé třídy. Na klíně si otevírám knížku Recepty Kačera Donalda, kterou jsem dostala jako odměnu za hezké známky. Autobus se plní lidmi, studenty, lidmi z nedaleké továrny, kterým skončila směna.

*Vedle mě si sedá starší pán, takový děda. Nevěnuji mu pozornost, jsem začtená do své nové knížky. Autobus je úplně plný, nevlezl by se tam ani jeden člověk na víc. Pán vedle mě se ptá, co čtu. Tak se pochlubím svou novou knížkou, kterou mám za vysvědčení. Pán to významně ocení a zkonstatuje, že jsem hodná, poslušná holčička, a v tu chvíli se to stane. Jeho ruka na mém koleně se posunuje dál po mém stehně. Srdce mi buší, jako bych se zaklínala v sedadle autobusu, nejsem schopna se hnout. Tak málo místa je kolem mě. Nemohu se nadechnout a jenom zírám na svá kolena, na své růžové šaty, na cizí ruku jak hladí mé stehno. Do očí se mi hrnou slzy, ale ani jedna se neodvážívá ukápnout. Lidé kolem mě, jako by na mně padali. Stojí tam, drží se svých madel. Tváře odvrácené. Jsou tam, ale nikdo se nedívá, jsou tam a já jsem sama. Autobus zastavuje na zastávce a já vystupuji. Beze slova, bez pohledu na pána sedícího vedle mě, bez pohledu na tísňící se dav bez tváří, deru se ven. S posledním krokem se spustí první slzy. Mám strach a je mi smutno. Jdu domů.*

### Příběh 6

Kontext: Pracovala jsem jako osobní asistentka doma u postižené paní, která byla trvale upoutaná na lůžko. V bytě s ní bydlel její syn. K paní jsme chodili pravidelně v určeném čase. Pracovnice se střídali. Synovi bylo cca 40let. Syn se mnou běžně nekomunikoval, neobracel se na mě a komunikoval jen se svou matkou, spíše ignoroval moji přítomnost. Měla jsem pocit, že mě přehlíží, jako bych tam ani nebyla, jako bych byla vzduch. Kolegyně o tom mluvili podobně. Nerozuměli jsme tomu, jak naší službu bere. Pohybovala jsem se běžně i ve společné kuchyni.

*Ach jo, zase tu je. Snad zase nebude chodit po bytě ve spodním prádle. Je to fakt nechutný a nepříjemný. Nikdy nevím, jak se tvářit. Nechci se na něj koukat. Vracím se z ložnice zpátky do pokoje. Slyším sprchu. Jak procházím kolem koupelny, s hrůzou si uvědomuju, že koukám do otevřených dveří koupelny. Rozsvícené světlo, žádný závěs, naštěstí jsem nestihla zaostřit. Pane bože, ale on byl nahý. Rychle a intenzivně zaostřuju na podlahu a pokračuju v cestě. Cítím, jak rudnu, jsem zmatená. Co to znamená? Jakou mi tohle proboha má dát zprávu? Jako robot pokračuju v povinnostech a připravuji oběd. V hlavě mi ale divoce víří myšlenky. Je mi špatně. Trochu se klepu. Nevím, co mám dělat. Bojím se o sebe, ale i o kolegyně. Co když je to jen začátek? Beru si do kapsy mobil, při práci mi v hlavě víří, co bych dělala, kdyby něco zkoušel. Jak se mám sakra zachovat? Jsem nervózní. Zmatená. Cítím se strašně zranitelná, bezmocná v cizím bytě. Jsem na něj našťvaná. Jak mě mohl vystavit takovéto situaci? Bojím se reakce klienty a tak nic neříkám, radši mlčím.*

### Příběh 7

Kontext: Je mi asi 19-20 let. V té době jsem docela často stopovala – nikdy sama, nejčastěji s nějakou kamarádkou. Málokdy s kamarádem. Tentokrát stopuji s Klárou - kamarádkou, která stěží měří 150cm a má asi 45kg. Vracíme z nějakého čundru a míříme na festival do Boskovic.

*Stojíme na kraji nějakého města, před námi asi pět dalších stopařů – převážně kluků nebo párů holka-kluk. Bílá dodávka zastavuje až u nás, s radostí nastupujeme. S Klárou jsme v dobré náladě, dneska se nám stop fakt daří. V dodávce sedí celkem normálně vypadající chlápek ve středních letech, docela málomluvný. Sedám si na sedadlo spolujezdce, Klára i s našimi batohy do zadního prostoru, který je od předních sedadel oddělený mříží. Během jízdy se s řidičem moc nebavím, něco málo prohodíme a pak spíše mlčíme. Po chvíli mlčení se mě řidič nenuceně ptá, zda bychom mu ho s Klárou nevykouřily, když nám dá pětikilo. Úplně mě začíná polívat horko, nevěřím svým uším. V hlavě mi hučí. „Cože?“, ujišťuju se, že to řidič fakt řekl. Otáčím se na Kláru dozadu, ale ta se na mě jen usmívá, pořád má dobrou náladu. Přes mříž a hluk z motoru nic*



neslyší. V tu chvíli chápu, že jsem na celou situaci sama. Řidiči odpovídám, že „to teda rozhodně ne“. Omlouvá se, že si nás asi spletl. „Jo, to asi jo“, odpovídám mu na to, lehce našťvaně, ale pořádně se třesoucím hlasem. Dívám se z okna a přemýšlím, jestli se mi to celé nezdá a co se to sakra děje. Po chvíli to řidič znovu zkouší a ptá se na něco obdobného. „Ne“, říkám už rozhodněji. V tu chvíli projíždíme nějakou lesní cestou a mě se zmocňuje strach. „Co když nás odveze někam do lesa?!“, běží mi hlavou a strach mnou cloumá ještě víc. Pod tlakem strachu a pocitu blížícího se nebezpečí v sobě vydolovávám sílu a začínám na řidiče dorážet: „Kam vlastně jedete? My hnedka v nejbližší vesnici vystoupíme!“ „Jo, jedu tady do Hustopeče.“ „Tak tam nám hned zastavíte a my vystoupíme!“ Řidič souhlasí a opravdu nám hned na začátku vesnice zastavuje. Jakmile jsme obě s kamarádkou venku a taky naše baťohy máme u sebe, cítím se už v bezpečí a ještě řidiči dvakrát demonstrativně kopnu do auta.

### Příběh 8

Kontext: Dlouho jsem si nemohla vzpomenout na příhodu, kdy jsem byla cílem sexuálního obtěžování, dokonce jsem si v jednu chvíli myslela, že se mi nikdy nic takového nestalo. Pak mi ale přeci jen vytanula vzpomínka na jedno letní odpoledne.

Je příjemné červencové odpoledne. Jdeme se s Adélou koupat. Stojíme na břehu řeky. Sundávám si oblečení. Ráda se koupu nahá. Dává mi to pocit lehkosti a svobody. Vyrážím přes kameny do vody. Adéla stojí na břehu a zvažuje, jestli si má sundat podprsenku a jít se koupat jen ve spodních kalhotkách. Chvilku váhá a pak se rozhodne podprsenku sundat. Jde přes kameny za mnou. Necháváme se unášet po proudu vody, vracíme se po kamenech zpátky. Povídáme si, smějeme se. Slunce se odráží ve vlnkách vody, která je příjemně chladná. Kolem projíždějí vodáci. Sluníme se na kamenech. Cítím se příjemně a uvolněně.

Najednou zpozorujeme na břehu muže. Vypadá jako rybář. Při bližším zaostření, ale zjišťujeme, že nemá prut a „honí si ho“ v rákosí. Dělá se mi špatně, cítím, jak se mi svírá žaludek, chce se mi zvracet. Pocit sevřeného žaludku přehlušuje pocit vzteku. Cítím, jak mi do hlavy pumpuje krev. Jsem našťvaná. Našťvaná, že nás někdo využil ke svému sebeuspokojení, narušil nám ten příjemný pocit nespoutanosti a volnosti. Našťvanost je o to intenzivnější, že vím, jak je to pro Adélu velmi nepříjemná situace. Již v minulosti měla zkušenost se sexuálním obtěžováním a násilím.

V první chvíli ze sebe Adéla vyrazí: „Ty vole, to snad není možný, já to snad přitahuju.“ Přitiskneme se ke kameni. Slouží nám jako určitá obrana a pevná základna. Hlasitě masturbujícího muže komentujeme a on po chvíli mizí.

Naše koupání je ale u konce, nemáme chuť ve vodě dále zůstávat. Vracíme se na břeh. Jsem našťvaná, obnažená, je mi zima.

## Konceptualizace (bez)moci v sexuální obtěžování

Sexuální obtěžování je v české společnosti stále do značné míry přehlížené a bagatelizované (Křížová, Maříková, Uhde 2006, Šaldová, Tupá, Vohlídalová 2009, Pavlík, Smetáčková, Kolářová 2009). K této skutečnosti přispívá rovněž nízké povědomí o sexuální obtěžování a jeho možných podobách. Lidé, kteří nejsou schopni sexuální obtěžování rozeznat, se vůči němu mohou jen těžko vymezit (Pavlík, Smetáčková, Kolářová 2009). Pojmenování tohoto fenoménu a porozumění principům, na nichž funguje, a díky nimž je zneviditelnován, otevírá prostor pro jeho řešení. V tomto textu se zaměříme na utváření (bez)moci, k níž dochází při sexuální obtěžování.

Sexuální obtěžování zahrnuje širokou škálu chování od sexuálního nátlaku až po vytváření nepřátelského prostředí pro ženy či muže jako skupiny, jehož součástí je i genderově motivované obtěžování (Pavlík, Smetáčková, Kolářová 2009). V tomto textu vycházíme z definice Rosemarie Skaine, která sexuální obtěžování charakterizuje jako „nevítané sexuální chování jedné osoby vůči druhé“ (Skaine 1996: 11). Podle Skaine je sexuální obtěžování kontextuální, může zahrnovat i jednání, která by v jiném kontextu mohla být chápána pozitivně.

Klíčovým tématem, které jsme identifikovaly v příbězích, je téma (bez)moci. Otázka moci je mnohými badatelkami, které se zabývají sexuální obtěžováním chápána jako ústřední. Například Kateřina Šaldová, Barbora Tupá a Marta Vohlídalová ve své výzkumné zprávě přicházejí s tvrzením, že v sexuální obtěžování „nejde primárně o sex, ale o uplatňování moci“ (Šaldová, Tupá, Vohlídalová 2009 : 32). Taktéž Skaine (1996) je přesvědčena, že sexuální obtěžování je především o sociální kontrole. Téma moci považují za ztežejní rovněž Pavlík, Smetáčková a Kolářová (2009).

Z našich příběhů zároveň vyplývá, že moc v rámci sexuálního obtěžování nemusí nutně fungovat jednosměrně. Nejen sexuální obtěžování, ale i (bez)moc v rámci něho je vytvářena kontextuálně. (Bez)moc, tak jak se objevovala v našich příbězích, není něco pevně daného, co člověk má či nemá, ale vytváří se v interakci s ostatními lidmi přítomnými v situaci, kdy dochází k sexuálnímu obtěžování. Neobjevují se zde pouze obtěžující osoby v pozici moci, některé obtěžované osoby vystupují jako aktivní jednající subjekty. Ze sdílení našich zkušeností při utváření kolektivní biografie vyplynulo, že obtěžované osobě může k tomu, aby se vymezila vůči sexuálnímu obtěžování a jednala, pomoci předcházející zkušenost se sexuální obtěžováním, zájem a podpora okolí, v němž k sexuálnímu obtěžování dochází, a hlubší povědomí o formách sexuálního obtěžování.

Sexuální obtěžování není genderově neutrální, promítají se do něho strukturální nerovnosti mezi muži a ženami. Jeho tvorba a reprodukce je do značné míry ovlivněna fungováním androcentrického řádu (Uhde 2006). Ve všech našich příbězích se jednalo o sexuální obtěžování ze strany mužů směřované k ženám. Zároveň většině příběhů zaměřených na zkušenost cíle sexuálního obtěžování byl muž alespoň na začátku v

pozici, kdy měl kontrolu nad celou situací a žena byla tlačena do pozice sexuálního objektu.

### **Kontextuální utváření (bez)moci ve zpracovaných příbězích:**

Charakteristiky prostředí jsou jedním z klíčových faktorů v procesu konstituování pocitu (bez)moci v situaci, ve které se objevuje problematika sexuálního obtěžování.

Ve všech rozebíraných příbězích je důležitým faktorem prostředí, ve kterém se celá situace odehrála. Ve třech, ze čtyř svědeckých příběhů, je určujícím prostředím dopravní prostředek, auto, tramvaj, vlak.

*“Jeli jsme v 6 lidech z venkovské zábavy autem domů....”*

*“Jedeme vlakem domů.”*

*“Jedu domů tramvají....”*

Podobně je tomu i v příbězích z pozice cíle sexuálního obtěžování. Dva zpracované příběhy se odehráli v dopravním prostředku.

*“Sedím v přečpaném autobuse.”*

*“Bílá dodávka zastavuje (...) Sedám si na sedadlo spolujezdce.”*

Prostředí veřejné dopravy - jako je tramvaj, nebo vlak - je spíše prostředím cizím, není to “naše” prostředí, které by nám bylo důvěrně známo a poskytovalo nám zázemí a pocit bezpečí. Zejména ne ve chvíli, kdy se ocitneme v tomto prostoru v neobvyklé, nebo dokonce krizové situaci. Je pak těžší získat v takovémto prostředí pocit moci (kontroly) nad situací. V cizím prostředí má na naši reakci významný vliv jednání a chování ostatních přítomných.

Při popisu prostředí, kde se příběhy odehrály, se věnuje pozornost dalším dílčím popisům konkrétního prostoru a jeho členění. Pozornost je věnována zejména popisu přítomnosti dalších lidí a jejich vztahu k nám. A to jak v příbězích svědkyň sexuálního obtěžování:

*“...vzadu jsem seděla na kraji vedle dvou kluků a na nich seděla kamarádka....”*

*“Je to malý motoráček, jeden vagón, z větší části zaplněn lidmi.”*

Tak i v příbězích cíle sexuálního obtěžování:

*“Pracovala jsem jako osobní asistentka doma u postižené paní (...) V bytě s ní bydlel i její syn. (...) Ach jo zase tu je.”*

*“Vedle mně si sedá starší pán (...) Autobus je úplně plný, nevlezl by se tam ani jeden člověk na víc.”*

*“Sedám si na sedadlo spolujezdce. Klára i s našimi batohy do zadního prostoru, který je od předních sedadel oddělen mříží.”*

Atributy konkrétního prostoru jsou velmi důležité ve chvíli, kdy se stane něco nenadálého, nečekaného. Stávají se součástí vyhodnocování možností pro řešení nastalé situace.

Abychom mohli v nastalé situaci vůbec reagovat, je nezbytné identifikovat, že se v našem okolí něco děje, tedy přesunout svou pozornost a vyhodnotit správně vzniklou situaci. Identifikace nebezpečné situace je prvním krokem ve schématu poskytnutí pomoci v nenadálých situacích vytvořeného Darleyem a Lataném v 60. a 70. letech 20. století (Siegal, 1972).

*“Všímám si, že jeden z těch kluků chytá kamarátku za prso.”*

*“Přes uličku si jedním okem všímám pána, jak si přisedá k mladé slečně. Působí jako by byl opilý.”*

*“Že se něco děje si uvědomuji až ve chvíli, kdy skoro stejně stará holka sedící někde za mnou začala hodně hlasitě říkat “Ty si myslíš, že se tě bojím?!” Otáčím se a vidím....”*

*“Najednou periferně zahlédnu, jak se známá dohaduje s nějakým klukem. Další dvě kamarádky mu rovněž něco značně důrazně říkají. Jdu se podívat, co se děje.”*

*“Jak procházím kolem koupelny, s hrůzou si uvědomuju, že koukám do otevřených dveří koupelny. Ryzsvícené světlo, žádný závěs...”*

*“...a v tu chvíli se to stane. Jeho ruka na mém koleně se posunuje dál po mém stehně.”*

*“Po chvíli mlčení se mě řidič nenuceně ptá, zda bychom mu ho s Klárou nevykouřily, když nám dá pětikilo. (...) Cože?!”*

*“...zpozorujeme na břehu muže (...) zjišťujeme, že nemá prut a “honí si ho” v rákosí.”*

Většina situací, které vyžadují rychlou reakci se vyskytne nepředvídatelně. V příbězích je tato nenadállost vyjádřena slovním spojením *“...a v tu chvíli se to stane.”* *“...nenuceně se ptá (...) Cože?!”* *“Najednou zpozorujeme....”* *“...s hrůzou si uvědomuji”*. Naše schopnost citlivě vnímat své okolí a reagovat na něj, je tedy velmi důležitá. Dle výzkumů, které realizoval např. Amato (1983) - reflektujíc studie Darleye a Lataného - ochota lidí reagovat na nenadálé situace ve svém prostředí aktivním zásahem nebo pomocí, se snižuje s rostoucí velikostí města, ve kterém osoba žije. Amato vycházel z Milgramovi hypotézy informačního přetížení (1970), která říká, že člověk nedokáže správně vyhodnotit informace přicházející z jeho nejbližšího okolí právě vlivem

přehlcnosti podněty, které na něj působí. Dle Steblaye (1987) však ani tak nezáleží na prostředí, ze kterého člověk pochází, ale spíš na prostředí, ve kterém se událost vyžadující naši pozornost odehrála. Toto opět koresponduje s našimi příběhy, kdy nám reakce okolí pomáhala nebo nás brzdila ve vlastním empowermentu.

Bez toho, abychom dokázali přenést naši pozornost směrem k potenciálně nebezpečné situaci, bychom nemohli pokročit k dalšímu kroku, a to je interpretace pozorované situace. K interpretaci využíváme všechny dostupné informace, které jsme schopni z prostředí získat.

*“Dívám se kamarádce do obličeje. Nezdá se, že by si toho všimla. (...) Okem střelím dopředu na jejího muže.”*

*“... má pozornost se přesouvá na dění vedle nás. Snažím se zaslechnout, co ten pán říká... (...) Přecházím zrakem ze slečny na svou kamarádku, která již taky bedlivě sleduje celou situaci.”*

*“Všichni v tramvaji se za ní otáčejí, ale nikdo neopustí své sedadlo.”*

*“Další dvě kamarádky mu něco důrazně říkají. Jdu se podívat, co se děje.”*

Pokud jsou přítomny další osoby, automaticky se pro nás stávají velmi důležitým zdrojem informací sloužících k interpretaci celé situace a v konečném důsledku k jejímu vyhodnocení a reakci. Nenadálé situace jsou často nejednoznačné a charakterizované nejistotou, co se vlastně děje. Nejistota je spojena spíše s bezmocí.<sup>1</sup> Proto sledujeme reakce ostatních lidí a domníváme se, že jejich reagování nebo nereagování je podloženo lepší znalostí situace. Nebezpečí tohoto pozorování společně s vlastní pasivitou tkví v rozvoji pluralistické ignorance (Latané, Darley, 1970), která vede ke konečnému nereagování, pasivitě a případnému neposkytnutí pomoci v situaci, kde je tato nezbytná. Nezbytná právě proto, abychom byli schopni jednat a získali tak kontrolu a tím pádem i vnímanou moc (kontrolu) nad situací.

*“Všichni se smějí. Budu za blbku, když začnu něco řešit.”*

*“Přecházím zrakem ze slečny na svou kamarádku (...) Mám něco říct? Reaguje nějak ona?”*

*“Měla bych něco říct. Kamarádka je rychlejší. Stačí, když ji v tom podpořím.”*

---

<sup>1</sup> V příběhu 7 jsme se setkaly i s tím, že strach může fungovat jako motor jednání. Obtěžovaná osoba nezůstává v pozici objektu, ale přesouvá se do pozice aktivního jednajícího subjektu.

*“Pod tlakem strachu a pocitu blížícího se nebezpečí v sobě vydolovávám sílu a začínám na řidiče dorážet: ‚Kam vlastně jedete? My hnedka v nejbližší vesnici vystoupíme! ‚Jo, jedu tady do Hustopeče.‘ ‚Tak tam nám hned zastavíte a my vystoupíme!’”*

*“Všichni v tramvaji se za ní otáčejí, ale nikdo neopustí své sedadlo.”*

*“... Další dvě kamarádky mu rovněž něco značně důrazně říkají. (...) Přichází můj blízký kamarád.”*

*“Lidé kolem mně, jakoby na mně padali, (...) Tváře odvrácené.”*

*“Otočím se na Kláru dozadu, ale ta se na mně jen usmívá, pořád má dobrou náladu. Přes mříž a hluk z motoru nic neslyší.”*

Přítomnost dalších lidí, případně jejich zapojení do situace a jejího řešení mohou velmi výrazně ovlivnit jednání nás samotných. Ve chvíli, kdy jsou v situaci přítomny osoby pro nás známé, nebo dokonce blízké, mohou být nápomocny k vytvoření pocitu moci a kompetentnosti k aktivnímu zásahu. V případě přítomnosti legitimní moci, jako např. *“Postupně přichází další lidé, mezi nimi i organizátor koncertu, který se známé těž zastane.”* přenecháváme aktivní řešení na kompetentních a situaci pasivně pozorujeme.

V situaci sexuálního obtěžování je to také bezprostřední reakce osoby, která se stala cílem takového jednání a současně reakce osob, které toto jednání mohou sledovat. Reakce cíle sexuálního obtěžování může být stěžejní v rozklíčování situace a jejím vyhodnocení jako nebezpečné. Naléhavost situace může osoba verbalizovat, tak jak je to popsáno v příbězích - *“Ty si myslíš, že se tě bojím?!”*, *“Ne! říkám už rozhodněji.”*, případně jasným a zřetelným vyjádřením nesouhlasu s jednáním - v tomto případě agresora *“...známá se dohaduje s nějakým klukem”*. Další alternativou je navázáním očního kontaktu s někým z přihlížejících *“Se slečnou se na sebe díváme.”* Možná je taky změna uspořádání aktérů v prostředí *“Ona se zvedá a jde směrem ke mně.”* Avšak pasivita osoby, která je cílem sexuálního obtěžování může v kombinaci s pasivitou přihlížejících vést k nereagování a neposkytnutí pomoci - *“Dívám se kamarádce do obličeje. Nezdá se, že by si toho všimla.”* *“Beze slova, bez pohledu na pána sedícího vedle mě, bez pohledu na tísňící se dav bez tváří, deru se ven,”*

Dalším logickým krokem po zjištění, že se v mém okolí něco děje a vyhodnocení situace jako potenciálně nebezpečné přichází úvaha jak mám reagovat a jak se mám zachovat. Je to rozhodnutí o přijetí vlastní odpovědnosti za tuto situaci a její řešení. Latané a Darley (1970) za základě svých výzkumů vyslovili předpoklad, že se vzrůstajícím počtem přítomných v situaci se snižuje pravděpodobnost aktivní reakce a poskytnutí pomoci. Tento jev nazvali rozptýlenou odpovědností, kde díky přítomnosti ostatních se nikdo necítí osobně odpovědným za aktivní poskytnutí pomoci.

Neméně důležité je také uvědomění si vzájemného vztahu mezi sledovanými osobami, tedy v našem případě mezi agresorem a cílem sexuálního obtěžování. Z běžného života jsme zvyklí neplést se do konfliktů druhých, často se necítíme být kompetentní řešit spory cizích, a to o to méně, když máme pocit, že jsou si blízcí, jsou to manželé,

partneři a pod. Ve studii Shotlanda a Stebbinse (1983) dospěli autoři k zjištění, že ochota aktivně zasáhnout do sledovaného konfliktu je vyšší, když ženu napadl cizí muž. Tuto situaci hodnotí pro ženu jako mnohem nebezpečnější v porovnání se situací, kdy je žena napadena přítelem nebo manželem. Zároveň se autoři domnívají, že motivace zasáhnout/nezasáhnout je ovlivněna také úvahou, že cizí agresor pravděpodobně bude zahnán, kdežto vlastní partner by v situaci setrval. Aktivní reakce by poté mohla být pro zasahujícího nebezpečnější, a pravděpodobně by byly výsledné vklady větší než zisky. Což také snižuje ochotu aktivně se do konfliktu vkládat. V našich příbězích se jednalo téměř ve všech případech o cizího (neznámého) útočníka.

Efekt přihlížejícího může eliminovat samotný cíl sexuálního obtěžování, a to tím, že pomůže vyhodnotit situaci jako nebezpečnou a vtáhne konkrétní přihlížející do jejího řešení (například tak, jak se to odehrálo ve výše citovaných případech.)

Přijetí osobní odpovědnosti, ani pocit subjektivní moci však nemusí být pro řešení a aktivní zásah do situace dostačující. V některých situacích je potřeba mít potřebné dovednosti a schopnosti. Např. v situaci sexuálního obtěžování to mohou být dovednosti a schopnosti fyzicky se ubránit případného napadení ze strany agresora. Po zhodnocení vlastních schopností nastupuje podvědomá úvaha o vkladech a ziscích případného aktivního/pasivního reagování. Laicky řečeno, co mě to bude stát? Obecně větší pravděpodobnost aktivní pomoci přichází ve chvíli, kdy jsou misky vah nakloněny na stranu větších zisků v poměru k menším vkladům.

Důležitým momentem je také vliv sociálního tlaku. Ve chvíli, kdy jsou přítomni jiní lidé a my vyhodnotíme naše schopnosti jako dostatečné pro řešení situace, může dojít k posílení aktivní pomoci tak, jak to uvádí např. Hewstone, Stroebe (2006). Stejně posilující je přítomnost sociální podpory, které se nám může od dalších přítomných dostat. V nebezpečných nenadálých situacích přirozeně hledáme podporu a pokud se nám jí dostane, jsme ochotni převzít osobní odpovědnost za řešení situace. Tedy vyjádření podpory od dalších přítomných nám pomáhá přiklonit se v kontinuu pociťované (bez)moci na stranu moci.

*“Očima hledám pomoc u kamarádky, jsme na to dvě.”*

*“Kamarádka je rychlejší. Stačí, když ji podpořím.”*

*“Přichází můj blízký kamarád. Jsem ráda za jeho zájem.”*

Samozřejmě, že na naši reakci v nenadálé situaci mají kromě výše popsaných faktorů vliv i naše osobnost, aktuální emoční stav a další proměnné, které nebyly v příbězích zaznamenané a proto se jim dále nebudeme podrobněji věnovat.

## **Role prožívání**

Prožívání je výrazným prvkem ve všech příbězích. Velmi výrazným momentem je prvotní reakce - která se projevila jako překvapení, zaražení, strnutí a to překvapivě v obou rolích. Jde o šok nastalé z situace, která je pravděpodobně srovnatelná s krizí. Do psychické krize se dostane člověk, střetne-li se s překážkou, kterou není schopen zvládnout vlastními silami (event. za pomoci svých blízkých) v přijatelném čase a navyklym způsobem (Vodáčková, 2007). V příbězích se často objevoval moment neuvěření, že se něco takového děje.

*“Úplně mě začíná polívat horko, nevěřím svým uším. V hlavě mi hučí. „Cože?“, ujišťuju se, že to řidič fakt řekl. Otáčím se na Kláru dozadu, ale ta se na mě jen usmívá, pořád má dobrou náladu.”*

V situaci krize jde o situaci těžkou, vnímanou jako neřešitelnou. Člověk se dostává do velkého psychického tlaku, kdy se od něj vyžaduje nějaké rozhodnutí, zaujetí postoje. Stav nepříjemného napětí, který člověk prožívá, může trvat dlouhou dobu, potom se může dostavit pocit bezmoci a nevykonnosti (Vodáčková, 2007). V příbězích se objevuje výrazné negativní prožívání spojené se strachem, studem a celkově nekomfortností v situaci. Toto prožívání se projevovalo i fyzicky.

*“Srdce mi buší, jako bych se zaklínila v sedadle autobusu, nejsem schopna se hnout. Tak málo místa je kolem mě. Nemohu se nadechnout a jenom zírám na svá kolena, na své růžové šaty, na cizí ruku jak hladí mé stehno. Do očí se mi hrnou slzy, ale ani jedna se neodváží ukápnout.”*

V tuto chvíli jsme se často rozhodovaly o tom, co udělat, jak se zachovat. Z pozice svědka ve dvou případech situace skončila dříve než jsme se k jakémukoli jednání odhodlaly. Nebyly jsme nuceny se vymezit, jen jsme situaci pozorovaly. Toto mělo zásadní vliv na to, co jsme si ze situace odnesly. Toto opět nasedá na teorii krize. Důležité je to, jakým způsobem se daří krizovou situaci postupně zvládnout, a hlavně to, jak je jedinec spokojený s řešením a následky tohoto řešení. To vede dále k opakování daného chování a k jeho posilování. Takto může dojít postupně i k osobnostní změně na základě prožité krizové životní situace (Vodáčková, 2007).

*“Jsem totálně v šoku, vůbec nevím, co se kolem mě děje, můj strach mě naprosto paralyzuje. „Co kdyby se to stalo mě?“*

Nepříjemné emoce ze situace se stanou strachem, který si odnášíme. Tato zkušenost pak může potenciálně způsobit vznik scénáře chování, který je podobný naučené bezmocnosti.



Tím, že jsme zůstaly neaktivní a k neaktivitě jsme se aktivně nerozhodly, neměly jsme možnost převzít moc a tudíž jsme si odnesly převládající pocit bezmoci.

Strach hraje výraznou roli a byl přítomný ve všech příbězích. Strach se pak stává motorem jednání. Jelikož jde o ohrožující situaci, všechny jsme se snažili ochránit sebe a převzít tak moc nad situací. V reakcích popsanych v příbězích se dá vysledovat primární obrana - útok a nebo útek.

Při útoku ze strachu přichází naštvání, které vyústuje v aktivitu, a to buď v konkrétní situaci nebo po jejím skončení, kdy je to bezpečné. Být aktivní sebou přináší moc.

*“Beru si do kapsy mobil, při práci mi hlavě víří, co bych dělala, kdyby něco zkoušel. Jak se mám sakra zachovat?”*

*“Řidiči odpovídám, že „to teda rozhodně ne“. Omlouvá se, že si nás asi spletl. „Jo, to asi jo“, odpovídám mu na to, lehce naštvaně, ale pořádně se třesoucím hlasem.”*

Pokud jsme se rozhodly nebo v situaci zůstali spíše v pozici útěku, šlo vždy o nečinnost. Nečinnost byla však pouze navenek, uvnitř se v tu chvíli odehrávalo spoustu procesů - emocí, myšlenek. Svou nečinností jsme vlastně přistoupily na scénář, který nám určil obtěžující a přijaly jsme roli pasivní ženy, která toto nechá připustit, nedokáže reagovat, bránit se a stává se bezmocnou. Na konstrukci (bez)moci v pozici cíle i svědkyně sexuálního obtěžování mají vliv výše zmíněné faktor

## **Závěr**

Z našich příběhů vyplývá, že moc v rámci sexuálního obtěžování nemusí nutně fungovat jednosměrně. Toto zjištění považujeme za ztěžejní. Nejen sexuální obtěžování, ale i (bez)moc v rámci něho je vytvářena kontextuálně. V našich příbězích (bez)moc není něco pevně daného, co člověk má či nemá, ale vytváří se v interakci s ostatními lidmi přítomnými v situaci, kdy dochází k sexuálnímu obtěžování. Neobjevují se zde pouze obtěžující osoby v pozici moci, ale rovněž některé obtěžované osoby jsou aktivními jednajícími subjekty.

Konstruování (bez)moci v rámci sexuálního obtěžování má genderový rozměr. V našich příbězích to vždy byli muži, kteří sexuálně obtěžovali ženy. Navzdory tomu, pokud hovoříme o genderovém rozměru sexuálního obtěžování, jsme si plně vědomy, že nejen muži, ale i ženy mohou sexuálně obtěžovat jiné muže či ženy (Skaine 1996) a zároveň muži mohou obtěžovat jiné muže (Epstein 1997). V této souvislosti považuje za důležité zdůraznit, že na produkci a reprodukci sexuálního obtěžování se podílejí nejen muži, ale i ženy stejně jako na produkci a reprodukci androcentrického řádu.

Zároveň do konstruování (bez)moci při sexuálním obtěžování vstupují další faktory jako je reakce okolí, prostředí, v němž k sexuálnímu obtěžování dochází, předchozí zkušenost, povědomí o sexuálním obtěžování a jeho podobách, ale i faktory osobnosti, o kterých jsme v naší práci nepojednávaly. ....

Při zpětném ohlédnutí na celý průběh práce, od hledání tématu přes tvoření příběhů a analýzy dat až po jejich vyhodnocování, vyvstává pro nás důležité zjištění. Zvolené téma bylo pro všechny z nás silné a samotná metoda kolektivní biografie z našeho pohledu přinesla do práce i rozměr terapeutický, abreakčný. Při vyprávění příběhů docházelo k znovuprožívání všech detailů popisovaných zážitků, což bylo patrné z našich tělesných reakcí (červenání, zastřený hlas, slzy v očích, gestikulace, obranné choulení se). Nicméně i díky této silné zkušenosti jsme mohly objevit přínos kolektivní biografie jako metody výzkumu.

#### Literatura:

- Amato, P. R. (1983). Helping behavior in urban and rural environments: Field studies based on a taxonomic organization of helping episodes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 571 – 586.
- Davies, B., & Gannon, S. (2006). *Doing collective biography: Investigating the production of subjectivity*. New York, NY: Open University Press.
- Epstein, D. (1997). "Keeping them in their place: hetero/sexist harassment, gender and the enforcement of heterosexuality". In Thomas, A. M. & Kitzinger, C. (eds.) *Sexual harassment: contemporary feminist perspective*. Buckingham: Open University Press, 154-171.
- Gonick M., Walsh, S. & Brown, M. (2011). Collective Biography and the Question of Difference. *Qualitative Inquiry*, 17(8), 741– 749.
- Latane, B., & Darley, J. M. (1970). *The unresponsive bystander: Why doesn't he help?* Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Hewstone, M., & Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie. Moderní učebnice sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Milgram, S. (1970). The experience of living in cities. *Science*, 167, 1461 – 1468.

- Shotland, R. L., & Stebbins, Ch., A. (1983). Emergency and cost as determinants of helping behavior and the slow accumulation of social psychological knowledge. *Social Psychology Quarterly*, 46, 36 – 46.
- Siegal, H. A. (1972). Reviewed work(s): The unresponsive bystander: Why doesn't he help? by Bibb Latane; John Darley. *Contemporary Sociology*, 1, 226 – 227.
- Skaine R. (1996). *Power and genders: issues in sexual dominance and harassment*. North California: McFarland.
- Smetáčková I., P. Pavlík, K. Kolářová (2009). *Sexuální obtěžování na vysokých školách: proč vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- Steblay, N. M. (1987). Helping behavior in rural and urban environments: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 102, 346 – 356.
- Šaldová K., B. Tupá, M. Vohlídalová (2009). *Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Uhde Z. (2006). "Kořeny genderové nespravedlnosti: kritický přístup". In Křížová A., H.
- Maříková, Z. Uhde (eds.) *Sexualizovaná realita pracovních vztahů: Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 13-24.
- Vodáčková, D. (2007). *Krizová intervence*. Praha: Portál.